

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 30 maj 1927 kl. 11 f. m.

Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckt motion angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar.

I en inom andra kammaren väckt motion, nr 200, har herr Ernfors hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag om vilka åtgärder, som böra vidtagas för att bereda större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar.

Motionen.

Andra kammarens första tillfälliga utskott har efter erhållen remiss av motionen i vederbörlig ordning inhämtat yttrande över densamma från skolöverstyrelsen samt berett Svenska landskommunernas förbund, Svenska stadsförbundet och Sveriges allmänna folkskollärareförening tillfälle att uttala sig i frågan. Dessa yttranden åtfölja detta utlåtande såsom bilagor.

Yttranden.

Andra kammarens utskotts utlåtande är av följande lydelse:

»Det torde icke kunna förnekas, att den nuvarande organisationen av skolväsendet i visst avseende saknar tillräcklig anpassningsförmåga efter de ändrade förhållanden, som på några orter under de senaste åren framträtt. Denna bristande anpassningsförmåga torde framdeles komma att ännu tydligare ge sig till känna. Den minskade nativiteten har nämligen på vissa trakter verkat så, att barnantalet inom folkskolorna avsevärt minskats och under de närmaste åren kommer att ytterligare minskas. Befolkningens ökade rörlighet mellan skilda orter, bl. a. till följd av den industriella verksamhetens inskränkning eller upphörande, har även på sina håll starkt bidragit till en kraftig nedgång av de skolpliktiga barnens antal.

Andra kammarens första tillfälliga utskott.

Även om denna nedgång i barnantalet mången gång kan medföra, att klasserna komma att omfatta ett mindre antal lärjungar och undervisningen som följd därav bli bättre, inträffar det dock stundom, att minskningen av antalet barn i den skolpliktiga åldern blir så avsevärd, att vissa skolor eller skolavdelningar bli överflödiga och med fördel skulle kunna indragas; en dylik in-

dragnings är emellertid under nuvarande förhållanden ej alltid lätt att få till stånd.

I de till utskottet inkomna yttrandena finnas angivna åtskilliga förslag till åtgärder för den ovan påpekade svårighetens avhjälpande, vilka förslag utskottet finner vara värda beaktande. Det synes sålunda kunna vara lämpligt, att, då en lärartjänst blir ledig, skolrådet eller folkskolestyrelsen inhämtar folkskoleinspektörens mening om tjänstens behövlighet, innan den ledigförklaras. Man kan vidare tänka sig möjligheten, att anordningen med statsbidrag till inackordering av skolbarn och till skolskjutsar ytterligare utvidgas. Det torde även vara av vikt, att frågan om inrättandet av kommunalförbund för tillgodoseende av skolväsendets krav mera beaktas. I många fall skulle säkerligen inrättandet av kommunalförbund kunna medföra både bättre skolformer och bättre undervisning och samtidigt lägre kostnader för de deltagande skoldistrikten liksom för staten. Även andra utvägar torde kunna tänkas, vilka en eventuell utredning bör ta sikte på, såsom t. ex. hänvisning av barn från ett skoldistrikt till ett angränsande för erhållande av undervisning.

Utskottet vill emellertid bestämt framhålla nödvändigheten av att, vilka åtgärder som än kunna ifrågakomma, kommunernas självbestämmanderätt, särskilt då det gäller anställandet av lärare, ej trädas för nära, samt att man ej vidtager sådana förändringar i lärarnas anställningsförhållanden, att de ordinarie tjänsterna förlora sin egentliga karaktär.

Utskottet anser således, att en utredning bör komma till stånd för att om möjligt finna utvägar för de påtalade olägenheternas undanröjande, men också att man bör framgå med varsamhet. Några bestämda linjer, efter vilka utredningen bör bedrivas, böra enligt utskottets mening ej utstakas, utan alla vägars framkomlighet bör prövas.

Utskottet får alltså hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag om vilka åtgärder, som böra vidtagas för att bereda större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar.

Andra kammaren biföll sitt utskotts hemställan, varefter ärendet överlämnades till första kammaren, som hänvisade detsamma till sitt första tillfälliga utskott.

Utskottet. Utskottet biträder vad andra kammarens utskott i ämnet anfört och får alltså hemställa,

att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 30 maj 1927.

På utskottets vägnar:

J. P. JOHANSSON.

Närvarande vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet: herrar *J. P. Johansson, Martin Svensson, Vrang, Schedin, Magnuson, Kropp* och *Thorén*.

Kungl. skolöverstyrelsen.

Till riksdagens andra kammares första tillfälliga utskott.

Av Kungl. Maj:t anbefalld att till Eder avgiva yttrande över av ledamoten av andra kammaren O. A. Ernfors väckt motion (nr 200) angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar får skolöverstyrelsen anföra följande.

Motionären framhåller önskvärdheten av att sådana åtgärder vidtagas, som i högre grad än vad nu är fallet kunde bereda möjlighet till indragning av skolor eller skolavdelningar, vilka genom minskning av barnantalet få anses överflödiga, och varigenom såväl statens som skoldistriktens kostnader för skolväsendet kunde nedbringas. Särskilt fäster motionären uppmärksamhet vid det förhållandet, att sådan indragning försvåras på grund av de starkt begränsade möjligheterna att förflytta lärare från en skola till en annan.

Bestämmelser angående förflyttning av ordinarie lärare innehållas i § 22 mom. 4 och 5 av folkskolestadgan. Jämlikt dessa kan i stadsskoldistrikt sådan förflyttning ske, när skolans bästa det kräver, och i landsbygdsskoldistrikt, när så befinner nödigt för genomförande av en omorganisation av skolväsendet. Förflyttningen av lärare är emellertid i båda fallen begränsad till det skoldistrikt, inom vilket läraren är anställd. En ändring i sistberörda förhållande skulle, såvitt överstyrelsen kan finna, innebära intrång såväl på skoldistriktens nuvarande rätt att själva välja lärare som på den rättsliga ställning, vilken hittills varit tillförsäkrad lärare.

Vid en närmare prövning av spörsmålet om åtgärder till beredande av ökad möjlighet att indraga skolor eller skolavdelningar, vilka på grund av minskning av barnantalet kunna anses överflödiga, torde emellertid uppmärksamheten böra inriktas icke blott på av motionären särskilt framhållna synpunkter angående möjligheten att förflytta ordinarie lärare utan också på vissa andra förhållanden, som beröra organisationen av skolväsendet.

Sålunda yppar sig möjlighet till indragning av lärartjänster bland annat vid lärares avgång från tjänsten. Ifrågasatta indragningar, vilka på denna grund blivit möjliga, möta emellertid icke sällan ett bestämt motstånd just från det skoldistrikt eller skolområde, som av indragningen skulle beröras, och den lokala skolmyndigheten, som har att föranstalta om tjänstens återbesättande, behöver icke ens i tveksamma fall inhämta folkskolinspektörs eller domkapitels yttrande i ärendet. I närmaste anslutning till vad som jämlikt § 18 i kungörelsen om statsbidrag till lärares avlöning gäller, när bidrag sökes till nyinrättad lärartjänst, synes därför vid en eventuell utredning lämpligen böra övervägas, huruvida skolråd eller folkskolestyrelse vid inträdande ledighet å lärartjänst borde inhämta folkskolinspektörens mening om tjänstens behövlighet för framtiden, innan tjänsten förklaras till ansökan ledig.

Ett hinder för indragning av viss lärartjänst, som på grund av nedgång i barnantal anses mindre behövlig, möter ofta i svårigheten att på lämpligaste sätt bereda undervisning åt det fåtal barn, som med hänsyn till skolvägens längd eller beskaffenhet icke utan vidare kan hänvisas till annan skola eller

läraravdelning. Redan nu finnas visserligen för dylika fall statsbidrag till inackordering av skolbarn samt till anordnande av skolskjutsar. Vid en utredning i av motionären angivet syfte torde emellertid böra undersökas, huruvida icke ifrågavarande anordningar till underlättande av skolgången skulle genom eu vidare utveckling kunna bereda ökade möjligheter till sådana indragningar, varom här är fråga.

Slutligen anser sig överstyrelsen böra fästa uppmärksamheten på ett förhållande, som synes ägnat att i vissa fall bereda svårigheter för en ekonomiskt fördelaktig organisation av skolväsendet. Enligt nu gällande bestämmelser har ett skoldistrikt ingen som helst skyldighet att i sina skolor mottaga barn från ett annat skoldistrikt. Gränserna mellan och bebyggelsen inom skoldistriktet föranleda därför icke sällan, att skolor inrättas för barn, vilka med fördel skulle kunnat undervisas i ett intillgränsande skoldistrikt. Men här är man ofta ej villig att utan en dryg avgift per barn och år mottaga dem, även om så skulle kunnat ske utan några ökade kostnader för skolväsendet. Med hänsyn såväl till de avsevärda bidrag av statsmedel, som komma de enskilda skoldistriktet till del, som ock till det allmännas intresse av att i rimlig mån begränsa antalet skolor och därmed kostnaderna för skolväsendet synes därför böra övervägas, huruvida icke under vissa förhållanden barn från ett skoldistrikt skulle kunna för erhållande av undervisning hänvisas till ett annat distrikts skolor.

Med vad ovan sagts har överstyrelsen endast velat anföra vissa exempel på spörsmål, som i samband med en eventuell utredning torde vara förtjänta att närmare beaktas.

På grund av det anförda anser sig överstyrelsen för sin del höra tillstyrka motionärens förslag om utredning.

Stockholm den 15 mars 1927.

Vördsamt
För skolöverstyrelsens chef

N. O. BRUCE.

Per Holmén.

/ Sixten Carlborg.

Svenska landskommunernas förbund.

Till riksdagens andra kammarers första tillfälliga utskott.

Då tillfälle beretts svenska landskommunernas förbunds styrelse att yttra sig över en inom kammaren av herr Ernfors väckt motion, nr 200, angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar, får styrelsen anföra följande.

Onekligen innebär det av motionären påtalade förhållandet en stor svaghet i folkskoleväsendets rationella ordnande. Skoldistriktet äro författningsenligt pliktiga att anordna skolor i tillräckligt antal för inom distriktet befintliga skolpliktiga barn. Men vid förskjutningar i barnantalet hava mindre kommuner dock knappast någon möjlighet att avveckla en med ordinarie lärare en gång inrättad skola. Folkskollärare, som blivit anställd som ordinarie befatt-

ningshavare, kan icke mot sin vilja skiljas från sin tjänst och varje möjlighet till förflyttning är ofta utesluten, då skoldistriktet endast har ett fåtal skolor, och omsättning på lärarkrafter är mycket liten. Under sådana omständigheter saknas det icke exempel på att skolor få uppehållas med ett mycket litet barnantal, som lika bra skulle kunna undervisas i annan skola, om möjlighet för skoldistriktet funnes att få den överflödige läraren förflyttad till annan plats. Parallellklasser skulle då kunna sammanslås eller klasser sammanföras i avdelningar och skolformerna sålunda ansluta sig till föreliggande behov. Härigenom vunnas besparingar för såväl staten som för kommunerna.

I nuvarande tider med de stora konjunkturväxlingarna, där industrier måste avvecklas och befolkningsförhållandena ofta förskjutas, är behovet av anordningar i berörda syfte större än tillförene. Svårigheterna att finna någon form för tillmötesgående av detta behov synes emellertid vara påtagliga. Den kommunalanställda lärarens oavsätlighet vid oförvitlig tjänst kan knappast rubbas. Ett sätt vore ju att göra lärarna statsanställda, men därigenom kommer hela skolfrågan i ett annat läge. Frånsett det från statsfinansiell synpunkt betänkliga härutinnan kan därigenom ett gott samförstånd mellan skolan och hemmet — föräldrainresset — äventyras, ett förhållande, vars betydelse icke får förbises. De motsättningar, som, ehuru kommunmedlemmarna nu själva välja sin lärare, ofta förekomma mellan lärarna och skolbarnens målsmän, skulle knappast bli mindre, om lärarna skulle bli tillsatta av myndighet utom kommunen. Kommunernas rätt att enligt nuvarande grunder själva välja sina folkskollärare synes också vara en elementär förutsättning för kommunernas bidrag till folkskoleväsendet, vilket styrelsen, utan att gå resultatet av en eventuell utredning i förväg, redan nu velat framhålla. Åtgärder för åstadkommande av en förnuftig anordning av folkskoleväsendet inom tillbakagående samhällen måste därför sökas inom områden, där kommunernas rätt att själva tillsätta sina lärare icke rubbas.

Då behovet av den utredning, som är ifrågasatt i denna motion, är påtagligt för att ej säga synnerligen trängande, får styrelsen tillstyrka bifall till densamma.

Stockholm den 28 mars 1927.

Å styrelsens för svenska landskommunernas förbund vägnar:

JOHAN BECK-FRIIS.

J. A. Zander.

Svenska stadsförbundet.

Till riksdagens andra kammarens första tillfälliga utskott.

I skrivelse den 12 sistlidne februari har utskottet berett Svenska stadsförbundets styrelse tillfälle att inkomma med yttrande över en av herr Ernfors vid årets riksdag i andra kammaren väckt motion angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar. Med anledning därav tillåter sig förbundets styrelse anföra följande.

Den konstaterade nedgången i nativiteten under de sista åren har i städerna varit föremål för mycket intresse. Det må här endast erinras om ett par stora utredningar, som i detta avseende igångsatts. Redan så tidigt som 1924 tog folkskoleledningen i huvudstaden initiativ till rätt omfattande statistiska beräkningar rörande den sannolika utvecklingen av barnantalet i skolorna för de kommande åren och resultaten av denna undersökning hava utnyttjats för bedömande av lämpliga förvaltningsåtgärder. En redogörelse för undersökningen finnes införd i Svenska stadsförbundets tidskrift 1926, sid. 384 o. ff. Senare har samma problem uppmärksamrats av en i Malmö tillsatt besparingskommitté, som med utgångspunkt från en verkställd statistisk utredning sökte uppvisa, att en reducering av lärarekraft och skolutrymme borde kunna genomföras. En redogörelse för kommitténs förslag återfinnes också i nyssnämnda tidskrift år 1926, sid. 163 o. ff. I sitt yttrande över besparingskommitténs förslag ingick folkskolestyrelsen, som också framgår av referatet, på frågan om möjligheterna enligt gällande författningar att minska lärarbeståndet. Det är styrelsen bekant att även på andra håll i städerna möjligheterna att tack vare nativitetsminskningen minska skolkostnaderna eller undvika eljest förutsedd ökning av desamma varit under övertvägande.

Som motionären själv anger hava åtminstone de största städerna med stor lärarkår relativt stora möjligheter att utjämna lärarantalet efter barnantalets växlingar. Men för de mindre städerna stå dessa möjligheter icke öppna i samma grad. En eventuell reform av det högre skolväsendet kan visserligen tänkas för städernas folkskolor komma att väsentligt neutralisera nativitetsminskningens föjder. Men den av motionären påkallade undersökningen synes ändock även för städernas del vara av intresse. Styrelsen vill därför för sin del tillstyrka motionen.

Stockholm den 5 april 1927.

För Svenska stadsförbundets styrelse:

A. BORGSTRÖM.

Dess ordförande.

/ Henning Karlson.

Sveriges allmänna folkskollärareförening.

Till riksdagens andra kammares första tillfälliga utskott.

Genom skrivelse den 14 februari 1927 har tillfälle beretts centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärareförening att avgiva yttrande över en inom riksdagens andra kammare väckt motion (nr 200) angående beredande av större möjlighet för skoldistrikt att vid minskning av antalet barn indraga skolor eller skolavdelningar.

I anledning härav får centralstyrelsen anföra följande.

Den minskning i födelsetalet, som sedan några år kunnat konstateras, och som haft till följd, att antalet skolpliktiga barn sjunkit, hänför sig till en kort tidsperiod, vilken dessutom infaller under ett skede, då rubbningar till följd av världskriget vållats i nästan alla livsförhållanden. Några säkra slutsatser synas därför icke nu kunna dragas beträffande behovet av skolor och

lärarbefattningar för framtiden. Så genomgripande åtgärder, som de av motionären föreslagna, torde böra grunda sig på en längre tids erfarenhet, om de över huvud taget under några omständigheter böra genomföras i hela den omfattning, motionären synes hava tänkt sig.

Skulle barnantalet under en 7-årsperiod sjunka, fördyras visserligen därigenom undervisningen per barn räknat, men dess värde höjes i motsvarande grad, emedan läraren får större möjlighet att anpassa sin undervisning och sitt uppfostrande inflytande efter varje enskilt barns behov.

Redan nu har varje skoldistrikt rätt att indraga överflödiga skolor och förflytta lärarkrafter inom distriktet. Det skulle visserligen kunna tänkas fall, då de ordinarie lärarkrafterna äro flera, än som motsvara behovet, och att en eller annan lärare på grund därav under någon kortare tid skulle komma att uppbära lön utan att vara i tjänst. Sådana fall förutsätta emellertid, att befolkningen i en trakt skulle vara i utdöende, men denna förutsättning torde, så vitt centralstyrelsen har sig bekant, icke förefinnas i någon del av vårt land.

Möjligheterna att reducera lärarantalet äro med nuvarande bestämmelser rätt stora. Detta kan ske t. ex. vid inträffande dödsfall, vid frivillig avgång av en eller annan anledning samt vid uppnådd pensionsålder. Dessutom kunna e. o. lärare och lärare vid mindre folkskola, då denna omorganiseras till folkskola, uppsägas.

Skoldistriktens ekonomiska intressen torde vara tillräcklig garanti för att dessa möjligheter utnyttjas, utan att staten vidtager några särskilda åtgärder i sådant syfte. Vill man förstärka denna garanti, synes detta lämpligast kunna ske genom att kräva folkskolinspektörens vitsord, att vakant tjänst fortfarande är behöflig, innan den åter besättes med ordinarie innehavare. Att utsträcka skoldistriktens rörelsefrihet i detta avseende till befogenhet att uppsäga ordinarie lärare till tvångsförflyttning även utom distriktet skulle i hög grad inskränka den lokala självbestämmanderätten och medföra betänkliga konsekvenser både för skoldistriktet och för lärarna.

Kommuns rätt att själv få välja lärare skulle genom en sådan anordning utbytas mot tvånget att nöja sig med lärare, som från annat distrikt blivit förflyttad. Lärartjänster vid folkskola, om vilka här är fråga, äro i förevarande hänseende icke jämförliga med andra tjänstemannabefattningar. Lärarens personlighet berör befolkningen på ett helt annat sätt, än vad fallet är med andra befattningshavare. Lärarens gärning skulle bli tung och föga gagnande, om han tvångsvis förflyttades till en trakt, dit han icke ville och till en befolkning, som icke önskat få honom till lärare.

Då de föreslagna åtgärderna sålunda utan tvivel skulle komma att lända skolan till skada, och då nuvarande bestämmelser synas medgiva skoldistriktet rörelsefrihet att ordna de förhållanden, som i motionen avses, anser centralstyrelsen, att förevarande motion icke bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 19 april 1927.

Å centralstyrelsens för Sveriges allmänna folkskollärareförening vägnar:

CARL LIDMAN.

/ *Edvin Stålfelt.*